

Tradycyjne materiały w architekturze PKWŁ

Agata Zaborowska, st. spec. ds. ochrony krajobrazu, wartości historycznych i kulturowych w ZPKWŁ OT PKWŁ

Od najdawniejszych czasów człowiek do budowy swych domostw wykorzystywał naturalnie występujące, dostępne mu materiały, drewno i kamień były powszechnie używane do budowy domów, zagród czy ogrodzeń. Stosowanie miejscowych budulców, typowych dla danego terenu, doprowadziło do stworzenia specyficznych krajobrazów, charakterystycznych dla poszczególnych krain geograficznych. Inny bowiem obraz tworzą kremowobiałe domy z wapienia na Jurze, inny drewniane chaty w górach, a jeszcze inny ceglane budynki na Pomorzu.

Obecnie żyjemy w czasach, gdy dostępność różnorodnych materiałów budowlanych jest nieograniczona, a ich wybór olbrzymi. Obok drewna, czy kamienia mnóstwo jest plastiku, blachy, betonu. Wszystkie te materiały dostrzec można obok siebie w krajobrazie naszych wsi, nieliczne już drewniane domy sąsiadują z betonowymi willami, a porośnięte winobluszczem płoty z blaszanymi konstrukcjami. Trudno w tym dostrzec ład i estetykę, a jeszcze trudniej odrębność kulturową.

Parki krajobrazowe to miejsca szczególne, miejsca powołane do ochrony walorów - przyrodniczych i krajobrazowych, ale

Fot. 2. Ceglany kościół mariawitów w Lipce (fot. A.Z.).

Fot. 1. Brama z cegły przy kościele w Niesułkowie (fot. A.Z.).

także historycznych i kulturowych. To właśnie połączenie specyficznej dla danego terenu przyrody z tradycyjną architekturą tworzy

jednolity, niepowtarzalny krajobraz kulturowy. Inny dla Tatr, inny dla Pomorza, czy Mazur. Rolą parków jest ochrona i propagowanie tych wartości.

W krajobrazie naszego Parku również dostrzec można tę różnorodność. Obok tradycyjnych materiałów budowlanych jak drewno, kamień, czy cegła pojawiają się inne. Czy jednak drewniany płot może zostać zastąpiony przez blaszane ogrodzenie, czy równie dobrze wkomponuje się w krajobraz?

Teren PKWŁ to obszar ukształtowany przez lądolód. Powszechne w krajobrazie wzniesienia morenowe zbudowane są z gliny, piasków i żwirów, licznie występują tu również głazy narzutowe. To właśnie te

materiały stanowiły przez lata główny budulec dla tutejszej ludności. Cegła, tak powszechnie używana w budownictwie na terenie Parku, to nic innego, jak poddana odpowiedniej obróbce, mieszanina gliny i piasku. Służyła do budowy kościołów, domów, czy ogrodzeń. Liczne obiekty na terenie Parku wzniesione są właśnie z cegły. Począwszy od kościołów w Dobrej, Lipce, czy Starych

Fot. 3. Ceglany kościół św. Doroty w Dobrej (fot. A.Z.).

Skoszewach, poprzez ceglane domy będące pozostałością osadnictwa niemieckiego na terenie obecnej gminy Nowosolna, a na ogrodzeniach i murkach skończywszy.

Jej pomarańczowo brunatna barwa doskonale harmonizuje z zielenią pobliskich lasów i pól. Niestety od pewnego czasu zjawiskiem powszechnym jest tynkowanie ceglanych budynków, które w ten sposób tracą naturalny urok. Podobny los spotyka obiekty wzniesione z kamienia. Najbardziej charakterystycznym dla tej części Polski materiałem skalnym są głazy narzutowe. Zostały one przywleczone na ten teren przez lądolód skandynawski. Ich wielkość i kształt jest bardzo zróżnicowana, co pozwala na szerokie wykorzystanie. Dodatkowo coroczny proces

wymarzania odkrywa ich nowe pokłady. Łatwa dostępność oraz właściwości termiczne sprawiły, że były powszechnie stosowane do wznoszenia budynków gospodarczych, ale także ogrodzeń, studni, czy pomników. Dziś ich wykorzystanie znacznie zmalało, gdzieś jeszcze można spotkać fragmenty kamiennych ścian czy ogrodzeń, niestety często już otynkowane i wyrównane. Głazy częściej spotykane są obecnie w ogrodach, gdzie stanowią element dekoracyjny.

Fot. 4. Budynek z głazów narzutowych w okolicach Głogowca (fot. A.Z.).

W granicach Parku zachowało się kilka kamiennych budowli min.: mur otaczający kościół w Starych Skoszewach, czy Niesułkowie. Fragmenty kamiennych ścian znajdują się

Fot. 5. Kamienny fragment wozowni w Byszewach (fot. A.Z.).

było w budownictwie z uwagi na swoje właściwości tj.: dużą trwałość w suchym i mokrym środowisku, ale także odporność na gnienie w wodzie. Toteż dwory, kościoły, czy budowle wodne wznoszone były właśnie z niego.

Jednym z najstarszych zabytków architektury drewnianej na terenie Łodzi jest położona w Lesie Łągiewnickim modrzewiowa kapliczka św. Antoniego z 1676 roku. W jej sąsiedztwie znajduje się druga, XVIII - wieczna kapliczka drewniana pod wezwaniem św. Rocha. Obie stanowią doskonały przykład harmonii drewnianej architektury z

Fot. 7. Modrzewiowy kościół w Niesułkowie, otoczony murem z głazów narzutowych. (A.Z.).

m.in.: w dawnej wozowni w Byszewach, a także w innych budynkach na terenie całego Parku. Kilka większych głazów wykorzystano do budowy pomników upamiętniających wydarzenia historyczne. Przykładem może być pomnik umieszczony w miejscu straceń 1939 roku w Lesie Łągiewnickim, czy obelisk poświęcony Marii Piotrowiczowej między Młynkiem, a Ługami w dolinie Młynówki.

Jednak najstarszym i najpowszechniejszym materiałem wykorzystywanym w budownictwie było drewno. Duża dostępność i łatwość obróbki sprawiły, że był to szeroko stosowany surowiec. Jednak rozległa puszcza, jaka jeszcze w XIX wieku porastała tereny dzisiejszego Parku, z czasem została wycięta na potrzeby rozwijającej się Łodzi, co znacznie ograniczyło zasoby drewna. Do obecnych czasów zachowały się głównie drewniane kościoły i kapliczki, a niekiedy także domy i budynki gospodarcze. Wiele z nich wznoszonych było z drewna modrzewiowego, które od dawna cenione

Fot. 6. Drewniana kapliczka kryta gontem w Lesie Łągiewnickim (A.Z.).

komponując się z otaczającym je lasem.

Innym przykładem architektury drewnianej z terenu Parku jest kościół p.w. św. Wojciecha w Niesułkowie, który podobnie jak kapliczki wzniesiony został w XVII wieku, z drewna modrzewiowego. Otoczony ogrodzeniem z głazów narzutowych i starymi lipami tworzy malownicze założenie, naturalnie wtapiające się w krajobraz.

Również budynki związane z wodą wznoszone były z drewna modrzewiowego, świadectwem tego mogą być młyny np.: na Mroźycy w Dąbrówce Małej.

Jeszcze do niedawna drewno było również materiałem powszechnie stosowanym do budowy domów. Dziś tylko nieliczne drewniane budynki zachowały się w krajobrazie naszych wsi, zdominowanym przez inne, nowoczesne materiały. Przetrwały pojedyncze, niekiedy kryte strzechą, urokliwe drewniane domostwa, otoczone dywanem kolorowych kwiatów i drewnianym płotem. Niestety, co raz mniej takich „perełek” można odnaleźć w krajobrazie, większość z nich zachowała się już tylko na starych fotografiach.

Podobnie jak sam materiał, z którego wznoszono budynki, zmianie uległ również sposób pokrycia dachów. Miejsce słomianej strzechy, czy drewnianego gontu stopniowo zajmują: papa, blacha, dachówki ceramiczne czy bitumiczne. Tradycyjne pokrycia dachowe zachowały się

Fot. 8. Drewniany młyn w Dąbrówce Małej. (fot. A.Z.).

Fot. 9. Kolorowa mozaika na jednym z budynków (fot. A.Z.).

mozaiki.

Rozwój gospodarczy, łatwa dostępność do różnych surowców sprawiły, iż zaczęto sięgać po coraz to nowsze, trwalsze materiały. Beton, blacha, plastik, czy szkło powszechnie zastępują drewno i kamień. Betonowe płyty sąsiadują z kamiennymi, domy pokryte sidingiem graniczą z drewnianymi chałupami, wszystko to tworzy chaotyczną mozaikę materiałów, kolorów i stylów.

Nowo powstające domy będące połączeniem betonu, plastiku i szkła początkowo wyróżniały się w krajobrazie naszych wsi, obecnie stanowią ich stały element. To połączenie tradycyjnej i

do dziś głównie na obiektach zabytkowych. Przykładem może być kryty gontem dach kościoła w Niesułkowie, czy kapliczek w Lesie Łagiewnickim. Gontem jeszcze do niedawna pokryty był dach dworu w Byszewach, lecz dziś jego miejsce zajęła dachówka ceramiczna. Strzechą pokryte były dachy starych drewnianych chałup min.: w Dąbrówce, Kłęku, czy Grzmiącej. Obecnie ich miejsce zajmują stopniowo dachówki wykonane ze sztucznych materiałów, o bardzo zróżnicowanej kolorystyce i kształcie, tworząc w krajobrazie różnobarwne

Fot. 10. Okładzina z sidingu na jednym z domów w Parku (fot. A.Z.).

Fot. 11. Mozaika różnych rodzajów ogrodzeń w jednej z wsi na terenie PKWŁ (fot. A.Z.).

także przestrzeganie pewnych zasad przy budowie nowych. Ważne jest więc zarówno stosowanie naturalnych materiałów, jak i nawiązywanie form zabudowy do tradycyjnej architektury lokalnej oraz charakteru krajobrazu. Wszystko to ułatwia bowiem wtapianie zabudowy w otoczenie, a także pozwala zachować ukształtowany na przestrzeni lat wyjątkowy charakter danego miejsca, stanowiący o jego kulturowej tożsamości.

Fot. 12. Żywopłoty nie tylko stanowią doskonałą osłonę, ale także pięknie komponują się z krajobrazem (fot. A.Z.).

nowoczesnej architektury tworzy bezstylowe przestrzenie pozbawione własnej tożsamości i charakteru. Wprowadza w krajobrazie nieład estetyczny i zakłóca tożsamość kulturową danego miejsca, tworząc podobne ciągi zabudowy, jednakowe w górach, nad morzem, czy na nizinach.

Dlatego tak istotne jest zachowanie na terenie Parku nie tylko istniejących już obiektów wzniesionych z tradycyjnych materiałów, ale